

En biografi og en slægtshistorie om jødisk liv i Danmark

NJ

BOGANMELDELSE

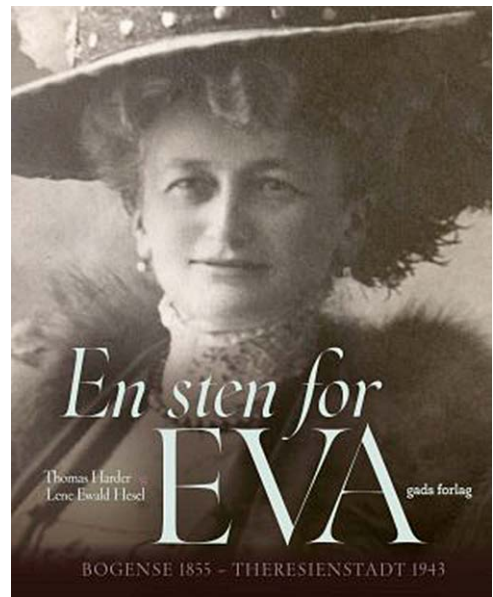
DOI: <https://doi.org/10.30752/nj.131068>

Thomas Harder & Lene Ewald Hesel: **En sten for Eva** (København: Gads Forlag, 2022). 380 sider.

Hanne Foighel: **Sten på sten. Mine 400 år gamle danskjødiske rødder** (København: Dansk Jødisk Museum, 2022). 496 sider.

I november 2022 var det 400 år siden, at Christian 4. inviterede jøder i Amsterdam og Hamborg til at slå sig ned i den nyanlagte fæstningsby Glückstadt i Holsten. I oktober 2023 er det desuden 80 år siden, at tyskerenes jødeaktion i Danmark betød, at 472 jøder blev deporteret til Theresienstadt, mens cirka 7000 jøder (95%) blev reddet til Sverige. Blandt andet på grund af markeringen af disse to hændelser har der på det seneste været bogmæssigt fokus på dansk-jødisk liv. I det følgende skal to af de nyligt udkomne bøger anmeldes.

En sten for Eva er skrevet af forfatterne Lene Ewald Hesel og Thomas Harder. Hovedpersonen Eva Salomonsen blev født i 1855 i Bogense på Fyn. Faderen var manufakturhandler, og Eva voksede op som det yngste af familiens fire børn under navnet Evaline Wagner. I 1867 flyttede familien til København. Her mødte Eva den meget velhavende grosserer Frederik Salomonsen, som hun giftede sig med. Parret fik i 1878 sønnen

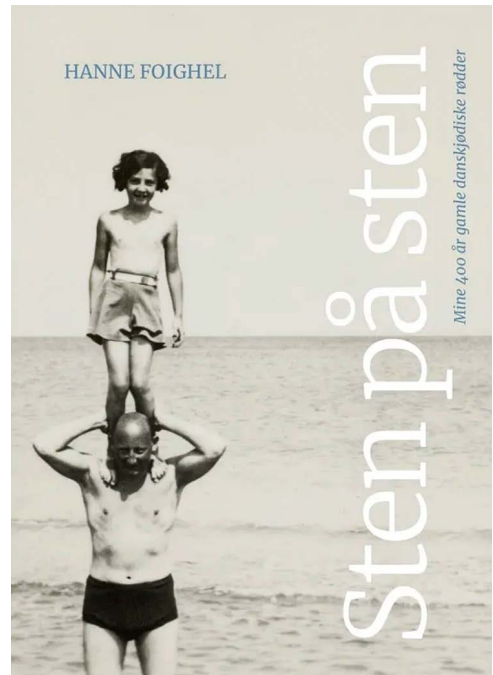

David, men lykken var kort, og allerede i 1885 døde Frederik. Eva levede resten af sit liv som enke. I oktober 1943 blev hun som 88 årig og med stærkt svækket helbred afhentet af tyskerne i sit hjem i Bredgade i København og ført til Theresienstadt. Her døde hun kort tid efter og blev dermed en af de 53 danske jøder, der omkom her. Temamæssigt skriver bogen sig dermed ind i nogle af de områder af dansk jødisk-historie, der er velbeskrevet – 2. verdenskrig og miljøet omkring det velstående, jødiske-københavnske borgerskab.

Netop forbrydelsen mod Eva i oktober 1943 og omstændighederne omkring hendes død er årsagen til bogens tilblivelse. Forfatterne bor i ejendommen, hvor Eva blev afhentet af tyskerne, og de tog derfor initiativ til at få nedlagt en snublesten for Eva. De researchede og fik kontakt til Evas efterkommere, der har stillet et stort kildemateriale til rådighed.

Det er der kommet en gennemarbejdet og velskrevet bog ud af. Nogle kan måske sidde med en følelse af, at Eva – på trods af de tragiske omstændigheder omkring hendes død – er en lidt spinkel karakter til at holde en bog på knap 400 sider i gang. Selskabsliv og landliggeri fylder en del. Sønnen David er dog også en interessant personlighed, som åbner for flere sider af historien. Det samme gør børnebørnene Annelise og Tove, og via dem får forfatterne også belyst aspekter af det jødiske flygtningeliv i Sverige, befrielsen og efterkrigstiden. Desuden er forfatterne undervejs gode til at sætte Eva og efterkommerens liv ind i en større danmarkshistorisk sammenhæng. Det er alt i alt en læseværdig bog, der er godt skruet sammen.

Bogen *Sten på sten. Mine 400 år gamle danskjødiske rødder* er en slægtshistorie skrevet af Hanne Foighel. Hun er bosat i Israel, uddannet biolog og har i mange år arbejdet som journalist og mellemøstkorespondent for en række danske medier. I pressemeddelelsen fra bogens udgivelse omtales den blandt andet således: ”Sten på sten er mere end blot en bog om én slægt. Det er en rejse gennem dansk jødisk historie fra 1600-tallet til nutiden”. Det er for såvidt ikke forkert, men nogle læsere vil nok blive skuffede, hvis de forestiller sig, at Foighels slægtshistorie giver et godt indtryk af den (dansk) jødiske historie gennem samtlige 400 år. Der er tale om en bog på 496 sider fordelt på tre hovedkapitler og en epilog. Første hovedkapitel hedder ”Mine rødder 1620–1920” herefter følger ”Ude i verden og indenfor murene

1920–1922” og ”Vores århundrede 1922–2022”. Det står således allerede her klart, at det er en bog med stærk vægt på 1900-tallet.

Hanne Foighel kan følge sin slægt hele 11 generationer tilbage til den jødiske familie Heckscher i Altona i 1660, en familiegren som flyttede til København i 1727. Med en anden del af slægten kan hun gå otte generationer tilbage og med en tredje gren fire generationer. Det må være fascinerende at kunne følge sin slægt så langt tilbage, og det er forståeligt, at forfatteren fristes til at fortælle andre om det og fremhæve de 400 år. Det er dog en svær øvelse både at få hold på og at formidle stoffet. I kapitlet hører vi meget om forfatterens arbejde med at få styr på slægten, flyttekasserne med arvede dokumenter, guldene papirer, sirlig skrift og så videre. Det kan være fint at skitsere for at sætte en stemning, men det kommer til at fylde for meget, og det forstyrrer selve historien. Den er også svær at følge. Bogen kommer vidt omkring. En vigtig kilde for Hanne Foighel er eksisterende

slægtstavler over flere grene af hendes familie. Sådant en er der ikke i bogen, men formidlingsmæssigt ville en opdateret slægtstavle have været en stor gevinst. Når det gælder den historiske ramme omkring den dansk jødiske historie før 1900, er litteraturlisten lidt tynd, og de benyttede kilder synes generelt heller ikke at belyse centrale dele af den ældre historie. Det kan undre, at et par faktuelle fejl ikke er blevet redigeret ud. Blandt andet side 77, hvor det hævdes, at man skal helt frem til 1857, før jøder får lige mulighed med kristne for at blive håndværkere og håndværksmestre. I Fredericia var der jøder i håndværkslavene allerede i begyndelsen af 1700-tallet, og i 1788 fik jøder adgang til de københavnske håndværkerlav. Der var altså jødiske håndværkere længe før 1857. Adgangen til håndværkerlavene er blot et af mange eksempler på, at inklusionen af jøder i det danske samfund var i gang nogle årtier før den store forordning i 1814, som Hanne Foighel angiver som begyndelsen på inklusionsprocessen. Alt i alt må bogens første kapitel mest være af interesse for Foighels slægt. Hvis man for alvor vil vide noget om dansk jødisk historie før år 1900, findes der anden litteratur, der vil give et langt bedre indblik.

Bogen bliver heldigvis bedre i de to sidste kapitler. Her er kilderne bedre, og forfatteren kan i visse dele af historien også bidrage med egne erindringer. I 1900-tallet krydser bogen på flere områder *En sten for Eva*. Igen befinder vi os hovedsageligt i det velhavende jødiske borgerskab i København og besættelsestiden, flugten til Sverige og efterkrigstiden behandles. Foighels bog går dog næsten op til i dag, så den er også et bidrag til den nyere jødiske historie, hvor den blandt andet tager politiske og religiøse stridigheder i det jødiske miljø op, ligesom forholdet til Israel fylder en del. I disse to kapitler fungerer bogen væsentligt bedre, blot skal læseren have sig for øje, at den selvfølgelig fortrinsvis præsenterer

forfatteren og hendes slægts synsvinkel på og oplevelse af emnerne. Sprogligt er bogen velskrevet. ■

VIBEKE KAISER-HANSEN

Ph.D. i historie, Museumsinspektør
Museerne i Fredericia